

2013 – cü il üçün I “Mobillik qrantı” müsabiqəsinin qalibi b.e.n. P. X. Qaraxaninin

H E S A B A T I

Müsabiqənin qalibi kimi işlədiyim layihənin məqsədinə uyğun olaraq Rusiya Federasiyası Moskva şəhəri Rusiya Elmlər Akademiyasının Federal dövlət büdcə elmi müəssisəsi “Geologiya institutu”nda iki həftəlik təcrübə keçmək üçün 08.04.2013 – cü il tarixində Moskva şəhərinə yollandım. Geologiya İnstitutunda çox gözəl, dərin biliyə malik ixtisasçı alimləri ilə işə başladım. İşimi aşağıdakı plan və mərhələ üzrə başlamalı və nəticəyə nail olmalı idim. Məni maraqlandıran əsas məsələ:

1. Paleobotanika elminin metodikası və iş prinsiplərinin öyrənilməsi;
2. Gədəbəy qızıl və mis mədəni ətrafından götürülmüş müxtəlif dövrlərə aid materialların təyini və tədqiq edilməsi;
3. AMEA Arxeologiya İnstitutu tərəfindən aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində toplanan torpaq nümunələri içərisində 5300 ilə yaxın yaşı olan bitki nümunələrinin təyini və təsdiqi;
4. Ali bitkilərə aid olan qazıntı şəklində tapılan müxtəlif daş üzərində olan bitki nümunələrinin təyin edilməsi və öyrənilməsi.

Yuxarıda göstərilənləri tədqiq etmək, öyrənmək, müəyyən biliklərə nail olmaq üçün paleofloristika laboratoriyasında, geologiya minerologiya elmləri doktoru C.B.Nauqolnı və geologiya minerologiya elmləri namizədi T.M. Kodrulun rəhbərliyi altında paleobotanika elminin metodikası və iş prinsiplərini öyrəndim. Bunun üçün bir çox ədəbiyyat materialları ilə tanış oldum. Müəyyən olundu ki, paleobotanika ilə məşğul olan hər bir mütəxəssis ən əvvəl ali bitki sistematikasını bilməli, həmçinin geoloqlar, arxeoloqlar, polinoloqlarla birgə işləməlidirlər. Çünki poliobotanika qazıntı halında olan bitki qalıqlarının tədqiqatının aparılması üçün əsas istiqamətlər olan morfologiya, sistematika, filogeniya, paleoekologiya, fitocoğrafiya, fitostratiqrafiya ilə birlikdə yerinə yetirilir.

Gədəbəyin qızıl və mis mədəninəndən götürülmüş müxtəlif dövrlərə aid daş parçalarının tədqiqi nəticəsində müəyyən olundu ki, götürülən materiallar mürəkkəb kristallik formalardır ki, bunlar paleobotanikada dendridlər adlanır, bu da daş üzərində olan yarıqlara MnO₂ sızaraq budaq şəklini almasıdır. Hələ 1774 – cü ildə ilk dəfə dendridlər haqqında Berner məlumat vermişdir. Dendridlərdən başqa pirolozitlər də olur.

AMEA Arxeologiya İnstitutu tərəfindən gətirilmiş torpaq nümunəsinin içərisində olan yaşı 5300 ilə təsadüf edən bitki toxumlarını tədqiq etdik. Müəyyən olundu ki, torpaq nümunəsi götürülən sahə mədəni yaşayış məskəni olmuşdur. Torpaq nümunəsi içərisində olan toxumlar ehtimal etdiyimiz kimi taxıllar fəsiləsinə aid deyilmiş. Tədqiqat nəticəsində məlum oldu ki, bu toxumlar mədəni yaşayış məskənindən tapılmış *Asteraceae* Dumort. (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan toxumlardır.

Nəhayət paleobotaniki tədqiqatlara uyğun olaraq ali bitkilərə aid olan qazıntı şəklində tapılan daş üzərində olan müxtəlif bitki nümunələrinin təyin edilməsi və öyrənilməsi yerinə yetirildi. Məlum oldu ki, çöl tədqiqatlarının aparılması üçün hər bir paleobotanikin tədqiq edəcəyi ərazi üçün geoloji xəritəsi olmalıdır. Xəritədə hər hansı öyrənəcəyin əraya, dövrə aid olan süxurların yerləşdiyi nöqtələr göstərməlidir. Tədqiq etdiyiniz süxurları, yarıqları iş dəftərində təsvirini verməli, bitkinin morfologiyasını sistematikasını və s. bilməlisən. Qazıntı halında olan bitki qalıqlarının saxlanması həmin süxurların cinsindən, kimyəvi tərkibindən asılıdır. İri bitki orqanlarının saxlanması adi saxlama formasında olur ki, buna izlər şəklində nümunələr deyilir. Bəzən bitki orqanları mineralların içərisində yerləşərək qalır ki, bu da fitoleymilər (bitki örtükləri) adlanır. Bitki qalıqlarının hər hansı bir formasını, ən qədim formalarının belə xırda hissələrini də elektron mikroskopu ilə yaşını, quruluşunu təyin etmək mümkündür. Geologiya İnstitutunun digər çox görkəmli poliobotanikləri ilə yanaşı prof. Geologiya minerologiya elmləri doktoru M.A.Axmetyev paleobotanikanın Azərbaycana aid olan, tədqiq olunan və olunmayan sahələri haqqında geniş məlumat verdi və göstərdi ki, anatomik, palenoloji işlərin aparılması və laboratoriya preparatlarının hazırlanmasını əsas

mərhələlərdən hesab etmək olar. Ədəbiyyat materiallarına əsasən müəyyən olunmuşdur ki, Azərbaycan ərazisində Mezozoy erasının sonu, Kaynozoy erasının bütün dövrlərinə aid olan hələ də tədqiq olunmayan yeni poliobotaniki tədqiqatların aparılacağı sahələr var və bunlar çoxdur.

Layihəmizin nəticəsi olaraq Moskva Geologiya İnstitutunun alimləri ilə birlikdə institumuzda sistematikaya aid elmi işlərdə lazımlı elm sahəsi hesab edilən poliobotanika ixtisası üzrə birgə aspirant və dissertantların hazırlanması, Azərbaycan ərazisində olan çox mühüm elmi nəticələrə sahib olacaq poliobotaniki tədqiqat sahələrinin aşkar olunması və birgə ekspedisiyaların təşkili nəzərdə tutulmuş, həmin sahələrdə yeni işlərin aparılması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Herbari laboratoriyasının müdiri:

05.05.2013

b.e.n. QARAXANI P.X.